

Pisava tujih, posebno latinskih in grških lastnih imen v slovenščini.

Dr. Jos. Tominšek.

im manj se kak jezik zaveda svoje moči, tem občutljivejši je napram vsakemu zunanjemu znaku tujstva, dasi je v svojem ustroju in v svoji zakladnici nemara ves prepojen s tujimi vplivi: vsaj zunanje lice bi naj imelo domače poteze. Razvitih in mogočnih jezikov pa take tujke ne obremenjujejo prav nič; čim več jih more jezik, pustivši jim prvotno obliko, prenesti, tem živejša je njegova tvorna moč, tem večja sprejemljivost za svetovno kulturo in tem laglje postane jezik njen glasnik. Šibkemu jeziku pa se upira vsaka nova tujka, a najbolj tista, ki je vzeta iz jezika, na katerega moč se opira šibkost onega; včasih odločuje za nesprejemljivost tudi nesimpatija z narodom, ki govori „tuji“ jezik, oziroma za sprejemljivost — simpatija, torej nejezikovni motivi.

Slovenščina sicer ni mogočen, a je jako razvit jezik, tako razvit, da si brez težav iz lastne moči prisvaja vse kulturne pojave: kot domač posredovalec. Smo že v dobi, ko naš jezik ni samo prometno sredstvo za našo medsebojnost, ampak široka cesta v širni svet. Ta samozavest pa nalaga tudi dolžnosti; in najvažnejši sta: 1. da se kulturna prometnost najolajšuje in 2. da pravice, ki jih odločno zahtevamo zase, puščamo brez prigovora z njih stališča tudi drugim.

Najbolj zasebna in nepobitna last vsakega jezika so njegova lastna imena, prav tako, kakor se za specifično narodno last smatrajo — seveda včasih po historizmu — predmeti, ki so jim dodejana lastna imena. Kakor pa ima vsaka oseba pri svojem narodu in svojem jeziku neovržno pravico do svojega imena, in sicer v pravoписni obliki, ki mu jo je dala subjektivnost ali družinska zgodovina; kakor je torej n. pr. ta mož zakonito upravičen, svoje ime imeti vedno napisano „Belec“, drugi „Belc“, tretji „Bevc“, četrti „Beuc“, peti morda „Beutz“ ali „Bewz“ itd., tako moramo tudi osebam drugih narodnosti in jezikov pustiti njih pisavo, brez vsakega ozira na slovnico ali na obični pravoпис bodisi svojega, bodisi tujega jezika;

„Haydn“ se mora pisati v pisavah vseh jezikov, ako imamo v mislih slavnega komponista, podobno „Champollion“, „Johnson“, „Latham“, „Murillo“ itd. Dandanašnji smo celo tako natančni, da vsaj najslavnejšim možem puščamo tudi njih krstna imena v obliki njih rodnega jezika; osmešili bi se, ko bi rekli „Joško Verdi, Vatroslav (Ognjeslav ali celo Nace) Loyola, Božidar Mommsen“; naš Trdina je Janez, naš Kersnik (ne Krsnik!) je Janko, Cankarja poznamo le kot Ivana, izmed dveh nemških slavni filologov je eden Iwan Müller, drugi Johannes Müller itd. — Pri lastnih osebnih imenih mora torej vladati svetovna vzajemnost.

Isto veljaj za druga lastna imena, zlasti za zemljepisno-krajevna. Tudi tukaj bo moralo popolnoma prodreti načelo, da puščamo vsakemu narodu in jeziku, kar je njegovega. Povsod še ni prodrlo; velika ovira so geografska imena v jezikovno mešanih krajih: tukaj zahteva historizem nekaj koncesij, a odločevati bi moral ozir na praktičnost ter na prvotni pomen dotičnega lastnega imena, če se da brezdvomno dognati, in prvo ter odločilno besedo ima govoriti narod, ki ondi prebiva in predmet tudi po svoje imenuje. Ako obstoji za kak kraj dvoje povsem samostojnih imen, se rabita obe; ako pa je eno ime le očitna spačenka izvirnega drugega, bi moralo obveljati le izvirno. Kdor ni zagrizen nepristopnež, se dandanašnji po teh načelih ravna; nespametno pa je, v nedvomnih slučajih, ko obstoji sploh le eno ime, si tvoriti navidezno svoje ime, seveda obično le s pomočjo prevoda. Vsak narod mora tu nastopiti za svoje pravice; a te pravice morajo biti realne, upravičene v današnjih razmerah, ne pa morda v starodavnih narodnih odnošajih, ki o njih danes ni več sledu. Slovenci v tem oziru v marsičem grešimo napram Slovanom in drugim narodom, vselej pa v lastno škodo, ker si obtežujemo svetovni duševni stik in — kar tudi ni nevažno — pouk v šoli. Jako radi ona lastna imena ali enostavno prevajamo ali pa jih na zunaj opremljamo s slovensko obleko.

Morebitna prvotna slovanska podlaga kakega tujega lastnega imena se more porabiti v razlago imena, ne pa za njega nadomestilo. V vseh teh ozirih smo Slovenci že na pravem potu, a nekaj pogreškov je še treba iztrebiti.

Nezmiselno je prevajati enotna tuja imena, kakor na pr. Salzburg, Innsbruck, Schweinsfurt, Schwarzwald; kajti nikjer na svetu ni „Solnograda, Inomosta, Svinjskega Broda, Črnega Lesa“; vsa taka samovoljno skovana imena so iluzorna in brez veljave. Zlasti pa je

opasno tako postopanje zato, ker bi dalo tujcem pravico, ravnati na isti način z našimi imeni; potem bi se mi ne smeli z dosedanjo odločnostjo upirati prekrstitvam slovenskih imen (Triglav = Dreikopf, Tricorno). — Prazna gonja za besede je tudi, če tujemu imenu odvzamemo njegovo edino rabljeno moderno obliko in ga za slovenščino prikrojimo s pomočjo kakega starejšega imenovanja; prav po nepotrebem škodujemo svojemu znanju, če skujemo besede, ki jih na licu mesta živ krst ne pozna, na pr. Berolin, Draždani, Monakovo, Lipsko, Kolonija (namesto pravih Berlin . . . , Köln, oz. Cöln). Levec je v Pravopisu § 498 priporočal opreznost vsaj pri manj znanih imenih, a v tem oziru je težko potegniti strogo mejo; bodimo zato dosledni in pravični in pustimo tujcem, kar je tujega; edino pri starih udomačenkah (kakor „Rim, Dunaj“) pripuščamo izjemo. — Tudi napram slovanskim jezikom moramo uveljaviti to objektivno stališče: tudi teh ne smemo izpreminjati, kakor je to obično in po „Pravopisu“¹⁾ v mnogih (neizvedljivih!) pravilih zahtevano. V tem oziru popolnoma pritrjujemo A. Brezniku²⁾, ki se je odločno izrekel proti takim poskusom; kajti vedno ostanejo poskusi, zvezo med Slovani pa le otežujejo. Jasno pa je, da bomo mi rabili pristna slovanska imena, ne morebitnih nemških, italijanskih, turških, madžarskih sooblik.³⁾ Zgledov tu ne bom navajal. — Edino teoretične oblike, v praksi nerabne, so — sit venia verbo — starinarske oblike Vojmir, Režno, Koblice, Bregnica i. dr.; čemu bi si obremenjali spomin s takimi oblikami (za Weimar, Regensburg, Koblenz, Bregenz)? Prave spakedranke so tvorbe Cahe (= Aachen), Tubinga (= Tübingen), Trevir (= Trier) i. dr.⁴⁾ Zelo pogrešamo paralelnega seznamka lastnih imen v slovanski in drugojezični (zlasti nemški) obliki za vse slovanske jezike (tudi za slovenskega!). Naši geografi bi naj sestavili tako delo.

Često se tudi greši proti jasni zahtevi, da jemljimo vsako tuje lastno ime neposredno od njegovega lastnika, ne s posredovanjem kakega drugega jezika; izhajati moramo torej n. pr. od italijanskih oblik Napoli, Genova (ne od nemških pretvorb: Neapel,

¹⁾ Levec, Slovenski pravopis §§ 515–532

²⁾ A. Breznik, „Slovanske besede v slovenščini.“ (Ponatisk iz „Časa“ 1909) str. 17. idd.

³⁾ Pri tej priliki pa se naj iznova pribije, da je „Petrograd“ neruska beseda in da se ruska oblika glasi St. Peterburg; njo bi morali rabiti tudi mi.

⁴⁾ Zglede gl. Levec, n. n. m. 497, 499.

Genua), seveda je pri „Genova“ paziti na izreko; „Bruselj“ je ponesrečena oblika, ker ni niti francoska niti nemška. Kjer so mnogo rabljene oblike že čisto udomačene, tam jih seveda pustimo; imena, kakor Francija, Prusija, Rusija, Lizbona, Grecija, smo najbrže vzeli (da se izognemo nemškega posredovanja) od Italijanov (Francia, Prussia, Russia, Lisbona, Grecia), pa z neitalijansko izreko; takih udomačenih ne bomo več nadomeščali z izvirnimi tujkami.

Nekaj sitnosti prizadevajo i nam i tujcem različni črkopisi. Glede njih se dosledno in povsod uveljavlja pravilo: tu je ime pišem tudi s tujim črkopisom, naj bo še tako čuden za naše oko in v izreki zamotan. Ako je za poseben slučaj potrebno, se dodene v oklepaju izreka. Vsaka druga pot pelje do zmešnjav in zagat. — V to svrho je potrebno, da vsak jezik v svoji pisavi tujk pripušča tudi vse tuje črke, dasi jih sam v svojih besedah ne pozna. A poznanje takih črk spada med dolžnosti olikanca. — Važno omejitev pa vendar moramo pripuščati pri tej dolžnosti: ta dolžnost se razteza le na črke, ki so v zvezi z latinico; splošno zahtevati se že ne more znanje grških črk, njim sorodno cirilico znaj pač vsak olikan Slovan (od drugih tega ne moremo zahtevati), različnih orientalskih pisav pa sploh ne moremo jemati v poštev. Vsi črkopisi izven latinice (in njenih hčerk, n. pr. „nemške“ fracture) se v svetovnoprometni rabi prepisujejo (često že celo v učenih spisih) v latinico, če treba, s pomočjo različnih nadznakov in podznakov; a za jezike, ki se ne pišejo v latinici, torej n. pr. za cirilico, mnogokrat ni sredstva, da bi se avtentno zapisala tujka; že navadne besede postanejo netočne: „Schuman“ in „Šuman“ bi se v cirilici n. pr. pisalo enako; Müller se v njej sploh ne more pisati.

Takih zgledov dobimo na vsak korak. Često si pomagajo v cirilici s fonetično pisavo; potem postane iz Goetheja „Gete“, a take pretvorbe silno motijo študije, ne sicer pri takih slavnih imenih, ki jih vsakdo pozna, pač pa pri obskurnejših; na podlagi cirilske transkripcije jim ne moreš dognati pravega imena. Zato so pričeli n. pr. v cirilici tuja lastna imena sredi cirilskega teksta pisati in natiskovati z latinico. Sila črke lomi! Tehnično je pri natisku ta način seveda velika ovira; nadejati se morda smemo, da bo kdaj latinica izpodrinila nepraktično cirilico in orientalske črkopise.¹⁾ — Soraz-

¹⁾ Matija Majar je v svoji „Uzajemni slovnici ali mluvnici slavjanski“ (Praga 1863) na str. 30 id. še sanjal, da bo cirilica, ki je bil zanjo silno navdušen, izpodrinila vse druge pisave in postala vseslovanski črkopis; a danes smo baš nasprotnih želja in nad.

merno s tem razvojem se pričenjajo v novejšem času celo grški citati prepisovati v latinico; cirilica pa je oddala svetovnemu črkopisu le znaka poluglasnika, in še ta nista povsod prodrli. —

Dočim se slovenščina *a)* pri romanskih jezikih dosledno, pri germanskih (izvzemši le nekaj malo krajevnih imen) takisto in nič manj pri nesorodnih jezikih dandanašnji ravna po pravkar obravnavanih načelih in dočim je *b)* napram slovanskim jezikom z logiko doslednosti zahteval A. Breznik n. n. m. uvedbo istih načel: stoji *c)* naša pisava v začudenje vsakega motrilca na povsem nasprotnem stališču pri onih dveh jezikih, ki vsebujeta temelj zapadne kulture: pri staroklasičnih jezikih, latinščini in grščini.¹⁾ Neuganjivo je, zakaj se dela v slovenščini baš pri teh dveh jezikih posebna izjema; saj je bilo pričakovati, da se z ureditvijo pisave francoskih itd. tujk uredi tudi pravilo glede oblike tujk iz klasičnih jezikov, ko vendar ni prav nikakega povoda, da bi njim odmerili čisto posebne zakone. Če ostanejo v slovenščini neizpremenjena imena — kakor se pišejo v svoji domovini — n. pr. Voltaire, Schiller, Leoncavallo, Šafařík, Sienkiewicz, Gladstone, Aranjuez, Chile itd. v kateremkoli jeziku, potem nam sigurno ne gre v glavo, zakaj ne obdrže svojih imen n. pr. Perikles, Hades, Sokrates, Cicero, Mars, Juno, Salamis, Akropolis, ampak nastopajo v oblikah, ki jih niso nikdar imela, namreč kot: „Periklej (slišal sem tudi že „Perikel“), Had, Ciceron, Mart, Junona, Salamina, Akropola“. To se vendar pravi imena naravnost kvariti in učiti nekaj povsem napačnega; kajti ta „slovenska“ (?) imena zbujejo v nepoučencu misel, da se tudi v izvorniku res tako glase, učencu pa zmedejo znanje, ker mora šele po nezanesljivem sklepanju določati tujki pristni njen naziv; sklepanje se prav lahko ponesreči in pojavijo se kar smešna imenovanja.

Ako naletimo na take-le besede, za slovenščino prikrojene po sedaj veljavnih načelih: Oh, Hem, Ija, Nes, Min, Bibel, ali se ne bomo zarotili še v istem hipu proti načelom, ki zmrcvariyo imena tako hudo, da jim še strokovnjak kmalu ne ugame izlepa prave oblike! Saj bo šele po vsebini stavkov, kjer stoje, dognal, da tičijo v njih „klasični“ izvorniki. Poskusite z navedenimi imeni! — Večini imen se vsaj kolikortoliko pozna, da so vzeta iz grščine in latinščine, a pravo ime je iz poslovenjene oblike navadno nemogoče spoznati s sigurnostjo, da bi mogel reči: Tako se je mož, hrib, otok izvorno imenoval! Vedeti moraš ime od drugod; slovenščina,

¹⁾ Pri novogrščini pa — čujte! — zopet ne!

kamor sem se zatekel, me pušča povsem na cedilu; niti v latinskem in grškem slovarju ne morem besede iskati izlahka, ker je slovenščina oklenila vse te besede v svoj črkopis. Mari postanejo potem — slovenske?

Dokler so Slovenci vso svojo, vsaj višjo izobrazbo črpali s pomočjo tujega jezika, se nedostatki prisiljene prireditve takih tujk niso prikazovali preočitno; kár je zmedla slovenščina, to se je popravilo, vsaj v precejšnjem obsegu, z nemščino kot učnim in učenim jezikom. Zdaj pa, ko že stojimo, vsaj v gimnazijah, precej na svojih nogah, smo tudi navezani na svojo pomoč; naša dolžnost je, da uredimo pouk sistematično, stvarno, praktično, znanstveno: pouk naj olajšuje kulturno posredovanje, naš jezik mora stopiti ven iz vaške ograje in naš pravopis mora služiti ne le domačemu slovstvu, ampak mora zadostovati tudi mednarodnim zahtevam. Višji cilji — večja sredstva!

Pisava teh grško-latinskih imen ima v slovenščini že svojo zgodovino.¹⁾ Dokler se ni prebudila narodna zavest, so bila domača pravopisna vprašanja le postranska. Saj niti domača narodna imena niso imela nikake cene; dala se jim je latinska oblika (Krellius, Rogerius) ali nemška (Chrön), ako se niso naravnost prevedla v latinščino, oziroma nemščino. Z narodno probujo (konec 18. stoletja) pa je to vprašanje takoj potrkalo na vrata jezikovnih voditeljev. Prva sredstva so bila dosledno radikalna. Najagilnejši delavec te dobe, oče Marko Pohlin, je klasična imena skušal kar prevesti v slovenščino, ali pa je istovetil kako slovensko in slovansko besedo istega pomena z dotično grško-latinsko. N. pr. „Hromak“ mu je Vulkan, „Vinodaj“ pomeni Bahuza, „Vumnice“ (t. j. „Umnice“, opomba pis.) so po grško Muze, Amor = Ljubezen (-ena), „Prijaznice“ so „Harites“, „Vodan“ (in „Vojdan“) je Ares, „Lada“ je boginja ljubezni, „Scyth = Abar.“²⁾ — Značilno za tak narodni radi-

¹⁾ Zaradi omejenega prostora podam tu le posnetek iz nje.

²⁾ Glej te besede v: „Pesme Val. Vodnika“ 1840, na str. 103, 106, 109, 115, 111; in Pohlin, „Tu malu besediše“ 1781, pod dotičnimi besedami. Celo vrsto takih prevodov pa ima Pohlin navedenih v svoji „Kraynski Grammatiki“ (jaz imam v rokah 2. izdajo l. 1783) na str. 226 in 227; n. pr. „Aeolus = Viharneč, Fertunz“, „Apollo = Belin, Jason (?“), „Bachus = Pust“, „Ceres = Sejvina“, „Cupido = Lubizhk, Serzhèk“, „Diana = Marena, Nozhliža, Triglav (?“), „Flora = Rofhne zvi-tarza (sic!)“, „Hausgenius = Skrytek, Shkratel“, „Hekate = Vila, Vilna“, „Juno = Bogina, Slavina“, „Jupiter = Berón, Kraylomozh“, „Mars = Ladón, Tor, Tork“; „Merkur = Shilón, Sélón“, „Minerva = Modriza“, „Neptun = Murán“, „Nymphe = teh Bogov Gospodizhne“, „Proserpina = Ninga, Hudina“, „Venus = Zhiftlika“ itd.

kalizem pa je, da našteva Pohlin v svojem „Besedišu“ ravnodušno med domačimi slovenskimi besedami cele stotine takih, kakor „ajfr = Eifer!“

Ker pa se je prevesti dalo le malo tujk, jim je skušal Pohlin in še bolj Vodnik dati vsaj glasovno udomačeno obliko, zlasti z nadomeščanjem glasov in črk, ki so slovenščini nenavadne (x, f, ph itd.).¹⁾ Tako čitamo „Memp“ (za Memphis)²⁾ in Branci (= Francozi), Bilip (= Filip), Sander (= Aleksander) in Aleš (= Alexius)³⁾ — Ta način je prav isti, kakor je bil običajen pri stari, še ne razviti latinščini napram grškim tujkam; iz grškega Pyrrhos so naredili Latinci za tedaj še nerodni jezik svoj „Burrus“. V poznejši razviti latinščini pa so prevzemali iz grščine vse oblike izvirne, kmalu tudi že v grški pisavi in Burrus je postal Pyrrhus in Pyrrhos; a pretekla je dotlej vendar stotina let. Slovenci bomo prihodnje leto obhajali stoletnico Vodnikove slovnice in dobro bi jo proslavili, ko bi pokazali, da je naš jezik že daleč preko „Bilipa“ in „Sandra“ in da nismo več vaščani, ampak svetovni občani.

Baš Vodnik je namreč postavil temelj pravilu o obrazovanju tujih lastnih imen, ki se ga v glavnih potezah drže vse poznejše slovnice in ki ga je obsežno obdelal Levec v „Slov. pravopisu“ § 466 idd. Da z „bilipovanjem“ ne bo izhajal, to je Vodnik seveda spoznal; za občo rabo je v svoji „Pismenosti“ (1811) § 162 povedal prav dobro pravilo: „Ptuje imena sploh per nas končujemo in sklanjamo, kakor so same na sebi“. A žal, da je dostavil izjemo, ki dela odslej toliko preglavice: „latinskim in greškim pa večidel konce spremenjamo“. Nato slede zgledi primeroma tako kakor še dandanašnji v slovnica, brez vsakega enotnega načela, le z različnimi pripomočki pri različnih končnicah. Glavna razlika nasproti sedanji pisavi je raba oblik: Mari = Marius, Juni = Junius, Juna = Juno, Cereza = Ceres in pridržatev oblik na -o: Cicero (ne Ciceron). — Metelko je v svojem Lehrgebäude (l. 1825) str. 63 pravila malo poglobil; preko njega v bistvu še nismo prišli. Malavašič je v svoji „Slovenski slovnici“ (l. 1849) § 71 Metelkova pravila z vsemi zgledi enostavno prepisal, oz. prevedel. Tudi Janežič je za 1. izdajo svoje „Slovenske slovnice“ (l. 1854) v § 18 samo

¹⁾ Kako resno so se v tej dobi bavili s črkami, kažejo njim posvečene pesmice Devovih „Pisanic“. Gl. njih objavo: Dr. J. Šlebinger, Izv. II. drž. gimn. v Ljubljani 1905, 4–10.

²⁾ Pesme V. Vodnika 1840, str. 107 (citat iz Pohlina).

³⁾ Vodnik, Pismenost 1811 v „Iliriji oživiljeni“ in na str. 2.

posnel Metelkova pravila. — Na tem stališču smo v teoriji ostali do konca 19. stol., v praksi pa nismo vedeli kod in kam. Vsaka knjiga piše po svoje in si še sama ne ostane zvesta. Janežič sam je v „Slovenski koledi“ za leto 1858 pisal te-le med seboj nedosledne oblike: Anaklet, Klement (poleg Klemen), Euzebi, pa: Leo, Linus, Formosus¹⁾. Najlaglje so se razširile tiste okršene oblike, ki jih je rabila tudi nemščina [Ovid²⁾, Horac, Properc, Ahil!], dasi čisto njih tvorba nikakor ni prikladna slovenščini; pri drugih besedah pa ni bilo nikakega merila. — Zmedo najdemo, kamor pogledamo; namesto drugih zgledov opozarjamo le na Starétovo „Občno zgodovino“ v I. zvezku; kajti tu je največja zbirka tozadevnih imen. A povsod vlada breznačelnost v njih obrazovanju; kar v eni sapi se na vsaki strani križajo nasprotni si principi; n. pr. na str. 13 čitamo po vrsti: Kios, Samos, Rod, Ciper (Kij in Sam Starétu očitno nista — in temu se ne čudimo — ugajala); na isti strani stoje: Tmol, Granik, Port, pa: Kavkazus! Nadalje: Tomira, Smerdij (81), pa Memfis (82), novega Apisa (83), Tales in Bijant (oboje 221), Kartagina (48) in Tapsus (53), Moira (125) pa Beotija (111), Hefajst (120) in Klitemnestra (120) itd. (Konec prihodnjič.)

¹⁾ Pač po nobenem pravilu se ni ravnal Krempf v „Dogodivšinah“ (1845); on piše n. pr. imena narodov: Skytovje (str. 7.), Frygovje, Lydovje, „Gerki ali Helini“, „junak Julius Caesara“, „Komodus“.

²⁾ Glede „Ovida“ („V Ponti zeblo je Ovida“) je Kopitar zavrnil Prešerna, češ, da je „minime carniolice“; nakar mu je Čop odgovoril, da je prav tako „carniolice“ kakor Anton od Antonius. (Glej „Čas“, 1910, 215 pod črto.) — To pot pa ima Kopitar prav; in „Anton“ ni „carniolice“, ampak germanice! Prim. tudi „Čas“, 1910, 217, 218. (Podatki so iz Kastelčeve zapuščine, objavil I. Grafenauer.)

Fr. Albrecht-Rusmir:

Stih.

Neskončna in tuja in mračna
in včasi vsa tiha, vsa tajna
in včasi bleščeča, sijajna
je moje duše samota —

In kakor pojavi se klic sred noči,
zaseka se v črne, uporne mrakove,
raztrga tesnobnega molka okove —
v srca globočinah se stih porodi . . .

Pisava tujih, posebno latinskih in grških lastnih imen v slovenščini.

Dr. Jos. Tominšek.

(Konec.)

amo kratka epizoda je bila v Levstik-Cegnarjevi dobi struja, da se naj piše vsako tuje lastno ime s slovenskimi črkami; to je bilo tedaj, ko so dobili Slovenci „Miroslava Šilerja“ trilogijo „Valenštajn“. Toda struja se je kmalu posušila. — Od nasprotni strani se je reševal problem v osemdesetnih letih: pisali so vse klasične tujke tudi s tujimi črkami. Ugodna rešitev našega vprašanja je bila blizu; a ni se posrečila, pač zato ne, ker se je pravilo raztegnilo čez vse tujke (ne samo lastna imena) in se je uvajala pisava: sympathičen, mythologija i. t. d.; ta korak je bil v tedanjih razmerah predolg.¹⁾ Padla je tudi ta zasnova.²⁾ Ostalo je vse pri starem, pri Vodniku. A treba je bilo obsežnih pravil, veljavnih za vse slučaje; saj je prihajalo v slovenščino več in več tujih imen, ki so morala dobiti našo narodno nošo. —

Tak položaj je čakal Levca; s čudovito temeljitostjo je razvrstil mnogobrojna in po ustroju tako različna imena v skupine, da bi dognal navodila, kako naj posameznice spravimo varno pod slovensko streho. Celih 28 točk obsega ta odstavek (§§ 466, 467, 470 do 495); že to število pa svedoči, da podlaga ne more biti dobra. Za tako, pravzaprav postransko, bistva jezika se ne dotikajoče vprašanje se mora najti enostavnejša pot. Levec seveda ni odgovoren za podlago; prevzel jo je in jo je skušal rešiti. A jasno vidimo, kako polagoma sam uvideva, da se mu ne posreči: delati je moral že sproti izjeme (n. pr. § 479., kjer pripušča imenovalnike Ares, Zevs, Jupiter . . . ter k njim roditelje Aresa, Zevsa, Jupitra; podobno §§ 489, 491, deloma 493). Skoraj se nam zdi, da je Levec sam pri-

¹⁾ V „Kresa“ VI. letniku je še več takih besed. Glej ondi stran 383.

²⁾ Dandanašnji bi bila morda prej izvršljiva. — Vendar ne bomo zdaj namah začeli pisati „gymnasija“, „technik“ itd.; jasno pa je, da moramo pisati različne nove moderne izraze znanstvenih strok čisto pristno; n. pr. medicinske, kemijske itd. („haimatoporphyrin“ i. dr); takim mednarodnim besedam moramo tudi mi odpreti vrata.

poznal neuspešnost svojega truda; sicer bi ne bil z zadnjo točko (§ 495) ovrigel vseh prejšnjih, češ, „da je najbolje, ako starodobna imena v imenovalniku ohranijo tudi v slovenščini svojo grško ali latinsko končnico“, a dostavil je oprezno: „kadar je po naših glasovnih pravilih to sploh dopustno“. Mi na to odgovorimo: „Ker naša jezikovna pravila tujih lastnih imen ne brigajo prav nič — saj so bila narejena brez našega sotrudništva in morajo ostati za vse čase in za vsakogar, kakršna so, če ne, postanejo mistifikacija: zato je vedno in načelno najbolje, da ohranijo ta imena v imenovalniku svojo obliko!“ — Ko bi to zadnje, itak najširše pravilo (glede imenovalnika) stalo v „Pravopisu“ na prvem, ne na zadnjem mestu, bi mi bili dandanes že na čistem, kajti za ostale sklone bi si ne nalagali tolikih skrbi; ti naj bodo kakršnikoli, da le vemo, kako se predmet, oseba itd. res imenuje. V sedanjem položaju pa smo študirali pravila, nihče se jih ni mogel naučiti, in če je mislil, da jih razume, in je skoval slovensko obliko za tujko, mu je bila ta udomačenka bolj tuja nego tujka! Vse, kar je v človeku zmožno odpora, se upira „pravilni“ — laži, da je Kastorjev brat bil „Poluk“ (§ 488), da bodi Zeuxis za Slovence „Cevksid“ (§ 488, celo proti § 472!), da je v Aziji reka „Tigrida“, da „Eros“ ne bodi več Eros, ampak „Erot“ i. t. d. Ko bi bili mi Slovenci sami na svetu, bi si lahko tako prikrajali „tujo“ last, ki bi tedaj seveda ne bila več — tuja. Zdaj se le smešimo, si škodujemo, mešamo pojme in si sami mečemo polena pod noge v napredku, in to celo pri predmetu, ki smo ga sicer (napram nemškimi, francoskimi, angleškimi imenom i. t. d.) že davno rešili povoljno. — Kdor kajpada le včasih naleti na kako tako ime, ta se bo res le za hip zdramil, a potem pojde ravnodušno dalje; kdor pa živi v teh imenih in mu je morda mnogo takih tujk prvokrat uvesti v slovensko družbo, ta bo v zadregi, ker si je v svesti, da hodi vijugasto pot in še niti ne ve, je li ta pot — prava; odgovoren pa je zanjo.

Preizkusil je vse te težkoče pisec teh vrst, ko je sestavljal grške in druge filološke učne knjige; preizkusil jih je tudi M. Pirc, spisujoč „Zgodovino starega veka“. Z dosedanjimi načeli ni bilo nikakega izhoda. Jaz sem (pri grških knjigah) ubral kompromisno pot: puščal sem tistim tujkam, ki so kolikor toliko že bile vpeljane v naš jezik, njih „našo“ obliko, a v oklepajih sem dodejal izvirno; pri povsem novih tujkah ali tudi pri takih, katerih „naš“ imenovalnik se od izvirnega tako oddaljuje, da pristne besede skoraj ni spoznati,

pri teh sem sprejel v slovenščino tuji nominativ neizpremenjen. Brez lukenj pa noben kompromis ni; tako tudi moj ne! In bil je le pomoč v sili, ker česa boljšega ob tedanjih razmerah ni bilo dobiti. — Podobno se postopa v Pirčevi knjigi vsaj v toliko, da se navajajo v oklepkih izvirne tujke.¹⁾

Ko me je delo iznova privedlo na to kočljivo polje in sem stal pred novimi zadregami, sem sklenil, po dogovoru z veščaki, posebno z dr. Antonom Breznikom, da se naj poskusi narediti konec tej zmedi. Ni treba drugega nego priznati, da bomo postopali nasproti grškim in latinskim lastnim imenom prav tako kakor nasproti tujkam drugih jezikov — in na jasnem smo, ker vsaj vemo, kaj hočemo; dočim doslej nismo vedeli, ali naj služi za naš imenovalnik deblo tujega imena (toda katero deblo? saj sta često dve, tudi po več, in če je prav le eno, mnogokrat jezikoslovci ne vedo, kako se pravzaprav glasi) ali naj odpahujemo končnice. Pa zopet: kaj je končnica? Koliko je naj odpahnemo?

* * *

Naposled sem se odločil za tale **pravila**, ki so v praksi uveljavljena tudi pri češčini.²⁾

1.) Tuji imenovalnik lastnega imena je tudi naš imenovalnik, tako da je temeljno nazivanje v slovenščini isto kakor v onih dveh jezikih.

2.) Tujka se prevzame iz pristnega njenega domovja: grška iz grščine, latinska iz latinščine, vselej s pristnimi glasovi.

Grške besede se torej ne sprejemajo polatinjene, ampak kakor se izvirno glase. V tem pogledu so posebno Čehi dosledni. Edino množinski grški končnici *-ai* in *-oi* se *vzameta* v latinski nadomestbi *-e* in *-i*.

3.) Prevzamejo se tuja imena z njih izvirnim pravopisom, grške z običajno transkripcijo.

Ostane torej podvajanje konsonantov (*ll*, *nn*, *ss*, *mm* itd.) in vpeljejo se črke: *y*, *ph*, *th*, *rh*, *oe*, *ae*³⁾, *qu*; namesto *x* in *ch* se

¹⁾ Zelo moti transkripcija „ch“; navadno se namreč tolmači kot *k*: „Keroneja“ (40), „Kerzonez“ (37, 40), Kafra (10), Kalkedon (43); pa: Hij (43). Ta transkripcija je napačna! Če pa je uveljavljena v navedenih zgledih („Hij“ je morda tiskovna pomota), bi se moralo tudi pisati Akil (ne Ahil 50), Akajci (ne Ahajci 55), Eskil (ne Eshil 83)!

²⁾ Glej katerokoli češko učno knjigo za klasične jezike.

³⁾ Le kot množinska množica je = *e*.

moreta rabiti naša istopomembna znaka *ks* in *h*, takisto se da *c*, kadar pomeni = *k*, nadomestiti s tem znakom samim.

Vem, da se bo ta predlog na prvi hip zdel prevraten; a vendar je sam ob sebi upravičen: koliko takih znakov rabimo pri francoskih, angleških in nemških tujkah, ne da bi se kdo spotikal! Vsak dan naleti nanje vsakdo, kdor čita naše liste; kak list pa čita vsakteri izmed nas. Ako puščamo tujkam njih črke, si jih bomo za polovico lažje zapomnili; saj bodo imele vedno enako lice, dočim je zdaj bilo res težko, obdržati v spominu pisavo tujke v izvirniku; vzemimo n. pr. besede: Sizif, Kira (mesto), Skila, Otris! Že v ljudski šoli se bo treba teh črk temeljito naučiti!

S temi tremi pravili je vsaka dvomljivost izključena; imena zdaj res vemo in znamo.

Opomba. Le narodska in družinska imena rabimo v slovenščini v brezkončniški obliki ali pa s slovenskimi obrazili; najnavadnejše besede so že udomačene. Torej: Karthaginec in Karthažan, Boiotec in Boiočan, Makedonec, Platajec, Lakedaimonec, Perzijec in Perzijan, Krotoniat in Krotonec, Pythagorejec; Sarmat, Aithiop, pa seveda: Rimljan, Grk, Athenec i. dr.

4.) Glede sklanje teh imen pripomnim a priori, da se mi ona zdi napram imenovalniku razmerno malo važna. Kdor si ne upa zadeti prikladne in pravilne (kje je ta pravilnost?) oblike, si bo včasih pomagal z dodejanim občnim imenom („mesto“, „otok“, „reka“ itd.) ali pa bo stavek presukal. — Po našem preudarku se priporoča postopati takole:

a) Enozložnice in dvozložnice ter besede s končajem na *-l*, *-r* in *-n* se sklanjajo z imenovalnikom kot deblom v vseh sklonih: Eros (Erosa, Erosu), Atlas, Atlasu itd. (Atlant, Atlanta bodi „Atlas“ kot knjiga!), Tiryns — Tirynsa, Thales — Thalesa, Ganges — Gangesa, Apollon — Apollona, Caesar — Caesarja (končni *r* se mehča) in dr.

Ako pa je pri kaki besedi drugačna oblika (n. pr. brez končnice, posebno *-us*, ozir. *-os*, ali kakor: Ceres — *Cerere*) postala že čisto navadna, potem se naj rabi ta.

Vokalno se končujoči nominativi moškega spola se dalje sklanjajo s pomočjo genetivnega debela (Cicero, Cicerona), oni ženskega spola pa po a-sklanji (Kalypso, Kalypse).

b) Tudi večzložnice se morejo sklanjati na podstavi imenovalnika; uho bi se taki sklanji hitro privadilo. Če se nam pa upira, vzemimo za podstavo ali genitivovo deblo (Karthago — Karthage ali Karthagine) ali pa odpahnimo v nominativu končni zlog:

kadar stoji pred njim vokal, se veže ta vokal z *j* s končnicami (Menelaos — Menelaja); pri onih na *-kles* se odpahne samo *-s*, potem takisto zaobesijo *-j* (Pelopidas — Pelopida — Pelopidu i. t. d.; pa: Perikles — Perikleja itd.). Končnica *-us* in sorodna ji grška *-os* (ter *-um*, oz. *-on*) tudi tu redno odpadeta.

Več podrobnosti tu zbok pičlega prostora ne morem navajati. Sklanjo bo sicer vsakdo, kdor ima količkaj jezikovnega čuta, zadel sam ob sebi. Za sklanjo bi mu tudi deloma služila navedena Levčeva pravila; zaradi sigurnosti pa se priporoča, začasno poleg imenovalnika teh lastnih imen navesti še genetiv, da bo vsakdo spoznal sklanjo; torej baš naopak, kakor je bilo doslej navada. Posedanji običaj bo prirodni.

Tu razloženi način uvajajmo v učne knjige in se ga držimo v strokovnih spisih; šola in strokovnost z dosedanjo navado ne moreta izhajati. V drugodnih spisih se pač ne bodo ravnali dosledno po novem načelu; različni nameni zahtevajo raznih ozirov; a eno bo vsaj trdno stalo: možno bo držati se prirodnega in v jezikovnem razvoju ležečega zakona.¹⁾

Arheološka muzejna galerija, Ljubljana
Arheološka muzejna galerija, Ljubljana
 1) Že danes mi je mogoče zabeležiti dva primera, v katerih se je obnesel naš sistem: Dr. Arnejc je v „Nastavnem Vjesniku“ XVIII. 1910, 417 idd. v svoji razpravi „Doneski k zgodovini grške elegije“ pisal lastna imena vseskozi tako, kakor smo pisavo tu priporočali (Smyrnajci, Gyges, Lysimahos, Kimmerijci itd.); in Aškerc je v svoji knjigi „Akropolis in piramide“ pisal veliko število klasičnih imen tudi po naših pravilih. Saj stoji že v naslovu „Akropolis“ (ne obična „Akropola“, oz. „Akropolje“); nadalje: Phryne (na strani 125 in večkrat), „uboga Lais“ (115), Keramejkos (115), Praksiteles (132), Erosa (134), Perikles (136), Hades (140), Parthenon (107, 111), na Knidosu (141), Demeter (113, ne Demetra) itd. Dosledne te rabe pri pesniku tudi ne pričakujemo; pesnik ima svoje pravice. — Dosledna pa je taka raba v čeških latinskih vadnicah; n. pr. Achilleus, Aigina, Aithiop, Agathokles v Syrakusách, Agis, Alkibiades, Artemision, Kadmos, Byzantion, Kanusium, Cheilon, Kition, Kodros, Korinthos, Kypros, Daidalos, Damokles itd. Pri mnogih imenih slovar (Hrbek-Hrubý I.) niti ne natiskuje oblik za Cehe; saj velja latinska tudi za češčino. Vedno pa so navedena imena, ki so vzeta iz grščine; kajti že prvošolec se nauči grških izvirnic. Nedoslednosti so zelo redke.

